

Курс ЕПДБ Модул 1, Видео 1: Какво е билингвизъм

Здравейте!

В първия модул от курса ще поговорим за това какво всъщност означава да имаме ученици, чиито майчин език не е български.

И по-конкретно, ще се спрем на това:

- Какво се крие зад понятието “билингвизъм”;
- Какво разбираме под “билингвизъм” в България;
- Как езикът се усвоява като втори;
- Защо е необходима езикова подкрепа за учениците билингви.

И така, започваме!

Нека първо в това видео уточним понятието **билингвизъм** или **многоезичие**.

Терминът “билингвизъм” идва от латинските думи за “два езика”. Билингвизмът всъщност е широко разпространен феномен и обхваща около 70 % от населението на Земята. Най-общо това означава, че повечето хора по света могат да разбират и да говорят поне два езика.

За различните видове многоезичие в науката съществуват различни термини. Също така за понятието “билингвизъм” съществуват различни дефиниции.

Тясната дефиниция за билингвизъм описва ситуацията, когато човек е израснал с два езика, които владее еднакво добре, на ниво *майчин език*.

Широката дефиниция за понятието се отнася до случаите, когато човек владее и може да общува на два езика - на майчиния си и на официалния за гържавата. Владееенето на езика включва 4 езикови умения. Разграничаваме две активни умения: говорене и писане, и две пасивни: слушане и четене.

Повечето двуезични хора по света знаят и използват езиците си в различни пропорции. Отделните езикови умения обикновено не са еднакво добре развити на двата езика. Единият език може да е доминантен, т.е. да се владее по-добре от другия.

В курса Езикова подкрепа за деца билингви ще се придържаме към тази широка дефиниция. В българския контекст голяма част от учениците билингви тепърва или все още усвояват българския език и при тях двата езика не са еднакво добре развити.

Освен термина *ученици билингви*, със същото значение ще използваме и по-неутралното *ученици с майчин език, различен от българския*.

Добре известно е, че по принцип лявото полукълбо на мозъка е доминиращо в анализирането и систематизирането на данни, докато дясното полукълбо е по-активно в емоционалните и социални задачи. Разбира се, тази специализация на полукълбата е въпрос на степен, а не на абсолютно разделение.

Според така наречената "Хипотезата за критичния период", децата учат езици по-лесно. Това е така, защото гъвкавостта на техните развиващи се мозъци им позволява да използват и двете си полукълба при усвояването на езика, докато при повечето възрастни езикът се обработва в едното полукълбо, обикновено лявото.

Затова научаването на език в детска възраст може да Ви даде по-всеобхватно разбиране на неговия социален и емоционален контекст. И обратното - скорошни проучвания показват, че хората, които са научили втори език като възрастни, показват по-малко емоционални реакции. Те използват един по-рационален подход, когато се сблъскват с проблеми на втория си език, отколкото на майчиния си.

Но независимо от това кога научаваме допълнителни езици, двуезичният мозък изглежда и работи различно от едноезичния мозък. Някои негови предимства са видими при изследвания, като например високата плътност на сивото вещество, което съдържа по-голямата част от невроните и синапсите на мозъка ни. Видима е и по-голямата активност в определени региони на мозъка, когато използваме втори език. Когато използваме два или няколко езика, ние тренираме мозъка си и това може да забави появата на заболявания като Алцхаймер и мененция с до пет години.

Идеята за огромните предимства на многоезичието сега може да ни звучи естествено и убедително, но по-ранните експерти са имали друго мнение. Преди двуезичността се е смятала за недъг, който забавя развитието на детето, като го кара да пилее време и енергия, за да разграничи два езика. Тази гледна точка е базирана до голяма степен на погрешни проучвания.

Съвременни изследвания показват, че усилието и вниманието, необходимо за превключване между езиците, предизвиква повече активност и потенциално укрепва дорсолатералната област на префронтална мозъчна кора. Това е тази част от мозъка, която играе важна роля за изпълнителните функции, като решаването на проблеми, превключването между задачи и съсредоточаване, като филтрира незначителна информация.

Билингвизмът може да не ни направи задължително по-умни, но той прави мозъка по-здрав, комплексен и активно ангажиран. Ето защо когато става въпрос за ученици билингви, малко повече внимание от страна на учителите може да донесе огромни резултати.

Вашите ученици билингви могат да се справят блестящо с учебния материал, но е възможно точно в момента да имат нужда от повече подкрепа. В курса "Езикова подкрепа за деца билингви" ще Ви покажем как да им я предоставите.

Не пропускайте и следващото ни видео, в което ще поговорим повече за билингвизма в България.

Благодарим Ви!

Курс ЕПДБ Модул 1, Видео 2: Билингвизмът в България

Здравейте отново и благодарим, че сте с нас!

В предишното видео разгледахме понятието многоезичие, а сега ще поговорим за неговите измерения в България.

Както вече уточнихме, у нас терминът "деца билингви" се използва за деца с майчин език, различен от българския.

Най-честата хипотеза е, когато в семейството на детето се говори език, различен от българския. *Например ако детето произлиза от ромско семейство, в което и двамата родители говорят с него на ромски.*

Възможна е и друга ситуация: когато само единият родител е с различен от българския майчин език. *Например в смесена българо-турска двойка, когато детето общува с единия родител на български, а с другия - на турски;*

За повечето деца билингви от етническите малцинства българският език се явява втори. А това означава, че те го усвояват чрез различни механизми в сравнение с начина, по който са научили майчиния си език.

Много хора се учудват, че деца, които са родени и израстват в България, не говорят добре български. Но, ако се замислим, ще видим логичното обяснение. Малките деца заимстват повечето си "ежедневни" гуми от речника на родителите си. Те може и да чуват български език по телевизията или евентуално в магазина, или на улицата. Но техните базови езикови умения се формират предимно в семейството.

Разбира се, факторите при ученето на един език са много, но нивото на усвояване в голяма степен зависи от това на каква възраст е започнал интензивният контакт с езика. Повече за видовете билингвизъм ще говорим в следващото видео.

Нека се върнем към нашия пример за дете с различен от българския майчин език. Неговите родители и роднини разговарят помежду си и с детето на своя език. Възможно е, когато навърши 18 месеца, малчуганът да започне да посещава детска ясла, в която възпитателите и повечето по-големи дечица в групата говорят български. В този случай детето фактически ще усвоява двата лингвистични кода едновременно. Ще изгражда една обща понятийна система, учейки едновременно български и майчиния си език, докато започва да разбира света около себе си. Най-вероятно то ще говори на български също толкова добре, колкото на майчиния си език.

Първият контакт с българския обаче може да настъпи и по-късно, с постъпване на детето в предучилищна група, в която възпитателите и повечето деца са носители на езика. Мозъкът на това дете всъщност ще работи с две понятийни системи. То ще учи български в градината, но

Вкъщи и сред приятели ще продължава да говори на майчиния си език. Най-вероятно то ще учи български, след като първо го “филтрира” през майчиния си език. Сами разбирате, че в този случай при уменията по български ще има леко изоставане.

Тук е важно да отбележим, че и в двата случая двуезичните деца могат да овладеят го съвършенство български език. При оптимални условия за усвояването на езика, разликата може да не е видима за обикновения наблюдател, детето да няма никакъв особен акцент и да не допуска езикови грешки.

Разбира се, условията в действителност рядко са идеални. Възможно е за нашето хипотетично дете изобщо да не се намери място в детска градина, преди да стане време за подготвителна група. Може да не попадне в мотивираща и подкрепяща среда или пък българският да не е майчин за самите възпитатели и за повечето деца от групата.

Тези неблагоприятни условия за учене на български на заобикалящата среда може да са съчетани с множество разнообразни индивидуални за детето фактори.

Иначе казано, езиковите биографии на децата билингви са различни. Затова и нашата “езикова” грижа за тях трябва да е различна. Така ще можем да им окажем подкрепа именно в областите, в които те имат нужда.

Овладяването на езика е индивидуален и дълъг процес. Повече за него ще поговорим в следващото видео.

Не го пропускайте!

Курс ЕПДБ Могул 1, Видео 3: Усвояване на езика като втори

Здравейте!

В това видео ще поговорим за това какви предизвикателства срещат децата, когато усвояват българския език като втори и защо. Ще получим една по-добра представа за затрудненията, които може би срещат учениците ни билингви. И ще насочим мисълта си към това какво е важно да осигурим на децата, за да ги подпомогнем в процеса на усвояването на българския като втори език.

Когато говорим за усвояване на езика като втори, трябва да имаме предвид, че върху този процес оказват влияние много и различни фактори. Такива например са:

- възрастта на детето;
- неговите индивидуални езикови заложи;
- количеството и качеството на езиковите взаимодействия, в които то участва;
- образованието и езиковата култура на родителите и обкръжението му;
- мотивацията на самото дете за говорене на езика и други.

Един от най-важните фактори е възрастта. Сигурно сте чували, че колкото по-рано започнеш да изучаваш втори език, толкова по-добре ще го овладееш. И това се потвърждава от множество изследвания.

Мозъчната активност при хора билингви показва, че колкото по-рано са усвоили езиците, толкова по-близо един до друг се разполагат те в мозъка им. Толкова повече са и връзките между езиците.

ЯМР-сканирания при деца, които са прекарвали пет до десет години в двуезична среда, разкриват по-голяма активност в мрежите на префронталната кора на мозъка.

Именно възрастта е факторът, който ни дава основната класификация на видовете билингвизъм.

Ето и едно схематично представяне!

Ако децата започнат да усвояват втория език преди 3-годишна възраст, те ще го научат практически по същия начин, както първия. И при благоприятни други фактори ще го усвоят като майчин. Един от термините за този феномен е **смесен билингвизъм**. Всъщност точно този вид билингвизъм отговаря на тясната дефиниция, за която говорихме в началото на темата.

Между 3 и 10 до 12-годишна възраст вторият език се усвоява по-различно. Децата започват да усвояват втория език, когато вече разполагат с една до определена степен изградена езикова система на майчиния си език. В този случай говорим за **координиран билингвизъм**. Това е така и при

много от Вашите ученици, тъй като те често започват да усвояват българския език в детската градина, например в подготвителната група.

След 10-12-годишна възраст, вторият език се учи като чужд и механизмите са различни от тези за усвояването на майчиния език и за тези при координирания билингвизъм.

Нека се опитаме да си представим **какво означава на практика за нашите деца билингви да усвояват два езика.**

Усвояването на езика е комплексен процес, който протича на различни нива и преминава през различни етапи.

Ние не осъзнаваме как усвояваме майчиния си език. Ние сме „експерти“ в употребата на този език, говорим на него с лекота и без да се замисляме. Основното ни знание **за** езика обаче е неосъзнато. Въпреки че сме усвоили една много сложна система и при това на 5 различни нива: фонологично, морфологично, синтактично, семантично и прагматично.

На всяко от тези нива детето прави различни стъпки в усвояването на езика.

Например овладяването на **звуковата система** започва още преди раждането. Бебетата възприемат гласове и чуват в утробата. Оттук нататък те ще бъдат заобиколени от езика, ще се „кълпят“ в него.

От първия си месец бебетата пищят и издават „спокойни“ звуци, свързани с издишването. **След десетия месец са способни съзнателно да прогугират срички на майчиния си език.**

Фонологична система се изгражда до четвъртата година и този процес приключва напълно на 7-годишна възраст. Така че, когато едно дете започва да усвоява български език в предучилищна възраст, то вече има изградена звукова система на майчиния си език и тя определено ще му е от полза, защото не трябва да усвоява звуковата система на български език от самото начало. То може да има проблеми при изговаряне на някои звукове на български език, но на тази възраст, при достатъчен контакт с носители на езика, те бързо могат да бъдат „изгладени“.

Както знаем, децата може да проговорят на различна възраст. Това е много индивидуално, но обикновено се случва около първата година на детето. На година и половина то вече владее около 50 думи, а на две годишна възраст - между 50 и 100. След това наблюдаваме един голям скок в развитието и до четвъртата си година децата са в състояние да учат между 6 и 10 нови думи на ден.

Думите в пасивния речник на децата (т.е. тези, които разбират) винаги са много повече от думите в активния им речник (т.е. тези, които използват). На 6-годишна възраст децата владеят на майчиния си език пасивно между 9 000 до 14 000 думи, а активно - от 3 000 до 5 000 думи.

Нека помислим: ако едно дете започне да учи български език на 6-годишна възраст и чува езика основно в детската градина, колко гуми може да владее когато тръгне на училище в първи клас? Вземете предвид колко учебни седмици има, колко часа на ден детето чува български език и дали без допълнителна езикова подкрепа то също може да усвоява по 6 до 10 гуми на ден. ....

Естествено това е спекулативна математика, но дори ако сме много оптимистични и си представим най-оптималните условия, тоест, ако изхождаме от 32 учебни седмици и детето е присъствало всеки ден в детската градина и е запомняло по 10 гуми на ден, можем да очакваме да е усвоило около 1600 гуми до началото на 1. клас.

Това показва много ясно колко ключова е работата за развиване на речника. А също така, че майчиният език на децата е много важен ресурс. Благодарение на него децата имат добра основа за усвояване на нови гуми, тъй като всяка една нова дума на втория език се прикрепя към вече изграденото понятие за нея на майчиния език.

Когато усвояваме езика, ние трябва да се научим да свързваме гуми в изречения. За да можем да го правим, трябва да усвоим много различни форми и граматични структури и кога се употребяват те.

Това е дълъг и комплексен процес, който дори в майчиния език завършва към 12-годишна възраст. Например, въпреки че в 1. клас децата с български език като майчин нямат проблеми да разбират или да се изразяват, възможно е много от тях още да не са усвоили напълно употребата на всички глаголни времена и наклонения.

За деца, които учат български език като втори, този процес е още по-сложен, защото трябва да работят с две езикови системи. Например в ромския език съществителните имена имат 2 рода и 7 падежа. Затова на едно дете с майчин език ромски ще му отнеме време да разбере, че в българския език има не 2, а 3 рода и няма падежи.

Когато вторият език се усвоява в ранна детска възраст, децата няма да разберат обясненията на сложни граматични правила и на тях им се налага да ги открият сами. Те изграждат хипотези за това как работи новият език. Тези хипотези се основават частично на знанията за майчиния им език и частично на знанията им за новия език. В началото те невинаги отговарят на правилата на езика, но постепенно все повече ги доближават.

Необходимо е децата да натрупат много езиков материал, от който да могат да извлекат модели за граматичните конструкции, които трябва да овладеят. Затова е важно да работим със специализирани материали за езикова подкрепа, които са разработени по методика за български език като втори и предоставят на децата точно такъв структуриран езиков материал.

Такива материали за деца в предучилищна възраст и 1. клас са например "Български език с Драко и Мими за многоезични деца". За тях ще разберете повече в някои от следващите модули в курса и ще можете да си ги свалите и да ги използвате напълно безплатно.

Разказвателните умения също претърпяват своето развитие във времето.

Когато разказват нещо, най-малките деца само назовават събитията. Между тях няма темпорални и причинно-следствени връзки. Ако не знаем какво се е случило, ние трудно можем да си представим за какво говори детето.

Постепенно децата започват да подреждат събитията в разказа си темпорално, да отбелязват причинно-следствените връзки и на около 9-годишна възраст могат да разказват структурирано, изразяват своето емоционално отношение към събитията и да въвличат слушателя в разказа си.

Развитието на разказвателните умения обаче е много индивидуално и не зависи само от възрастта. Не може да изхождаме от това, че всяко дете на 7 години автоматично ще може да разказва структурирано, дори на майчиния си език. Необходимо е децата да натрупат много опит и това не може да стане без помощта на възрастните.

И още нещо: Ако едно дете може да разказва и преразказва добре на майчиния си език, то ще може да го прави и на български език. Разбира се, след като натрупа необходимата лексика и граматика. Това е така, защото разказвателните умения са от вида на така наречените **метаумения**. Тоест, ако ги развием на майчиния си език, можем да ги пренесем на всеки следващ език, който учим.

Нека да обобщим: За да усвоят българския език, е изключително важно децата билингви да имат интензивен контакт с него. Необходимо е да им осигурим голямо количество качествен езиков материал. Те трябва колкото се може повече да чуват втория език, да натрупат достатъчно лексика и граматични конструкции, за да могат да ги запомнят и да ги използват активно.

С този извод завършваме третото видео от модула.

А в следващата сесия ще поговорим още малко за това защо учениците билингви в общия случай се нуждаят от езикова подкрепа.

Останете с нас!

Модул 1 Видео 4 - Защо

Здравейте и добре дошли отново!

С това видео ще завършим първия модул на курса “Езикова подкрепа за деца билингви”. Заедно ще потърсим отговор на въпроса ЗАЩО всъщност децата билингви често имат нужда от езикова подкрепа, за да се справят в училище.

Както вече знаете, билингвизмът е нормално явление и е широко разпространен в световен мащаб. Вече говорихме и за някои големи предимства на двуезичния мозък. Различни изследвания показват по-голяма активност в мрежите на префронталната кора при хора билингви, съответно по-голям фокус на вниманието и устойчивост на разсейване и по-бърза преценка при вземане на решения. Така че израстването с повече от един език не е непременно свързано със затруднения в училище. Важно е нивото на владеене на говоримите езици и, разбира се, най-вече нивото на езика, на който се говори в училище.

И все пак, ако имате в класа си деца билингви, вероятно ще потвърдите, че много от тях не се справят достатъчно добре в училище.

Макар че може да има различни причини, затрудненията при децата билингви по отделните предмети най-често се дължат на недостатъчно добре развитите им умения по български език. С малки изключения, това е езикът, на който учениците у нас придобиват знания и умения по всички учебни дисциплини, от 1. до 12. клас. Именно на български език учениците трябва да четат и пишат, да слушат с разбиране, да отговарят на въпроси и сами да задават въпроси, да разказват, интерпретират и анализират, да правят междупредметни връзки... Да изразяват себе си. При това да го правят на един по-висок от ежедневния стил.

Предизвикателна задача, нали? Всъщност езикът на училището е сложен за една немалка част от учениците. Дори и за тези, за които българският език е майчин.

Защо това е така?

В науката, за усвояване на втори език, езиковите умения се разделят и на:

- **базови комуникативни умения;**
- **и когнитивни академични езикови умения.**

Благодарение на базовите комуникативни умения можем да общуваме в ежедневието си: в семейството, в магазина, с приятели.

Академичните умения пък са свързани с обучителната среда, в която общуването следва един по-специфичен стил, по-близък до писмения изказ.

Деца билингви могат да изградят основни умения за комуникация на български език в рамките на две години. Но единствено и само, ако имат достатъчно интензивен контакт с хора, чиито майчин език е български. За академичните езикови умения този период е доста по-дълъг и варира от 5 до 7 години. Те се изграждат въз основа на базовите комуникативни умения.

А ако базовите умения не са достатъчно добре развити на български език, затрудненията в училище са направо гарантирани.

Друг важен фактор при академичните умения е опитът с езика на образователната среда изобщо. За да участват активно и успешно в учебния процес, учениците трябва да притежават умения за аргументиране, дискутиране, анализиране и т.н. - независимо дали на български или на друг език.

Именно затова в началото казахме, че за децата билингви е важно да владеят на добро ниво всички езици, които говорят - и майчиния си, и българския.

Понякога учениците билингви наистина не разбират учебното съдържание, защото нямат достатъчно познания по български. Понякога затрудненията им идват от това, че не могат свободно да се изразят на български език и да покажат какво всъщност знаят. А най-често имаме комбинация от двете. Освен това в учебния материал може да се съдържат понятия, които учениците да не знаят какво означават дори на майчиния си език.

Ето защо е важно да подкрепяме учениците билингви езиково. А за да можем да го правим ефективно, трябва първо да определим вида на техния билингвизъм и да проведем диагностика на езиковите им умения по български език.

В следващото видео ще Ви запознаем с различни инструменти за езикова диагностика и ще Ви обясним как да ги прилагате.

Надяваме се след първия модул да сте добили повече увереност в познанията си за билингвизма и особеностите на "двуезичния" мозък.

Благодарим Ви и Ви очакваме отново.
Довиждане!

